

İSTANBUL SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİ VE ORTAKLARININ SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ

Kadir Doğan*

İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yetiştiricilik Bölümü, İstanbul

Özet:

Bu çalışmada, İstanbul İlinde kıyı balıkçılığı yapan su ürünleri kooperatifleri ve kooperatiflere üye olan balıkçıların sosyo-ekonomik yapısı incelenmiştir. İstanbul da faaliyette bulunan 50 kooperatiften Marmara Denizi Anadolu yakasında avcılık yapan 15 su ürünleri kooperatifi çalışma kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir. Kooperatiflerin bağlı oldukları ilçe merkezlerine gidilerek üye ve tekne sayıları tespit edilmiş, hazırlanan anket formları 2007-2008 av sezonu süresince farklı zamanlarda kooperatif merkezlerinde balıkçılarla yüz yüze görüşülerek doldurulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre tekne boylarının 6.00–12.00 metre arasında değiştiği ve tamamının motorlu teknelerden oluştuğu saptanmıştır. Balıkçıların yaşları 29–83 arasında olup % 2.6'sının okur-yazar % 41.7'sinin ilkökul, % 20.0'sinin ortaokul, % 27.0'sinin lise ve % 8.7'sinin üniversite mezunu oldukları bulunmuştur. Meslek tecrübelerinin % 29.6'lık en yüksek oranla 21–30 yıl arasında ve % 62.6'sının yalnız olta balıkçılığı % 37.4'ünün ise ağ-olta balıkçılığı yaptıkları saptanmıştır. Balıkçılık yapanların % 44.3'ü geçimini sadece balıkçılıktan % 55.7'si ise balıkçılığı aile bütçesine katkı sağlamak için yaptıkları ifade edilmiştir. Balıkçıların % 80.9'unun sosyal güvencesi ve % 65.2'sinin kendisine ait evin bulunduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, incelenen bölgede kooperatiflerin ve balıkçıların yeteri kadar kayıt tutmadıkları, düşük gelire sahip oldukları, pazarlama organizasyonunun yeterli olmadığından sıkıntı çektikleri söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Su ürünleri kooperatifleri, Küçük ölçekli balıkçılık, Sosyo-ekonomik analiz, Balıkçı profili.

Teşekkür: Bu proje İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje No.UDP-3857/29052009. Ayrıca araştırmanın saha çalışması sırasında anket çalışmalarında yardımcı kooperatif başkanları ve üyelerine teşekkür ederim.

* **Correspondence to:** Kadir DOĞAN, İstanbul Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Yetiştiricilik Bölümü, Ordu Caddesi No:200 Laleli Fatih İstanbul-TÜRKİYE

Tel: (+90 212) 455 57 00 – 16452 Fax: (+90 212) 514 03 79

E-mail: kadogan@istanbul.edu.tr veya dogank62@hotmail.com

Abstract: Socio-economical analysis of fishery co-operatives and associates in Istanbul

In this study, socio-economical structure of the Marmara Sea (Istanbul) coastal fishermen who are members of fishery co-operatives was investigated. For this purpose, fifty fishery co-operatives which of fifteen located in Anatolian Side of Marmara Sea were analyzed. The county center where the fishery co-operatives affiliated were visited to determine the number of members and the boats and also during 2007-2008 fishing season at different times the questionnaire forms were filled out face to face with fishermen. According to the results obtained, length of fishing boats varied between 6.00 to 9.00 meter and all of them were motorized. Fishermen ages ranged between 29-83 and among them 2.6 % were literate, 41.7% graduated from primary school, 20.0% from secondary school, 27.0% from high school and 8.7% from university. 21-30 years of professional experience in fishing had the highest ratio with 29.6% and 62.6% of them did only fishing line, 37.4% net-fishing line 44.3% of fishermen's income originated only from fishing and 55.7% did fishing to support family budget with an extra income. 80.9% of fishermen had a social security and 65.2% of them had their own houses. As a result, it can be said that in investigated area co-operatives and fisherman did not keep records sufficiently, they had low incomes and the marketing organizations were not sufficient.

Keywords: Fishery cooperatives, Small-scale fishery, Socio-economic Analysis, Fishermen profile

Giriş

İstanbul, Avrupa ile Asya kıtaları arasında köprü görevi gören Marmara Denizi kıyısı ve İstanbul Boğazi boyunca uzanmış bir metropoldür. Sahip olduğu 12.5 milyonluk nüfusu ile dünyada 100 ülkeden, AB'ye üye 27 ülkenin de on dokuzundan daha fazla bir nüfusa sahiptir. Satın alma paritesine göre 200 milyar dolara yaklaşan GSYİH ile İstanbul, AB'nin 12 üyesinden daha fazla yurtiçi hasılaya sahiptir. Aynı zamanda yaklaşık 60 milyar doları aşan ihracatı ile İstanbul, AB'nin 8 üyesini geride bırakmaktadır (Emil ve Onat, 2008). İstanbul sadece ekonomisiyle değil, hizmet sektörü, bilim ve teknoloji kuruluşları, sanat ve kültür hareketleri ile de ülkemizin yurt dışına açılan penceresidir.

İstanbul bu özelliklerinin yanında coğrafi konumu bakımından balıkçılığın önemli merkezlerinden biridir. Türkiye'nin en büyük ve işlevsel balık haline, toplam balıkçı teknelerinin % 8.8'ine, balıkçı avcılık ruhsatlarının da % 11.6'sına bu ilimiz sahiptir (Anon, 2008a). Ayrıca ülkemizde kurulu bulunan toplam su ürünleri kooperatiflerinin % 9.5'ine üye sayısının da % 13.3'üne sahiptir (Anon, 2009a, Anon, 2009b). Bu özelliklerinden dolayı balıkçılık yönetiminde de bulunduğu konum nedeniyle etkin rol oynamaktadır.

Balıkçılık yönetim planında biyolojik verilerin dışında çok önemli bir paya sahip olan av filola-

rının yasal olarak bağlı olduğu su ürünleri birlikleri ve kooperatifleri sosyo-ekonomik ayağı temsil etmektedir. Bu amaçla öncelikle su ürünleri kooperatiflerinin ülkemizdeki konumuna bakmakta yarar vardır. Koçel (1971), Arısoy (1974) Türkiye'de su ürünleri kooperatifçiliğinin 1942 yılında, Halk Bankası'nın öncülüğünde başladığını bildirmektedir. En eski balıkçılık örgütü, aynı zamanda Türkiye'de ilk mesleki örgüt olan "İstanbul Balık Müstahsilleri Derneği", 1923 yılında kurulmuş ve ilk üyesi Mustafa Kemal Atatürk olmuştur (Anon. 2001a). Atatürk zamanında oldukça önem verilen kooperatifleşme faaliyetleri, 1930'lu yıllarda Tarım Satış ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulmasıyla hızlanmıştır.

Türkiye'de su ürünleri kooperatifçiliğinin ulusal ekonomik yapı içerisindeki rolü değişkenlik arz etmektedir (Ünal ve Yercan, 2006). Ülkemizde 1973 yılında 133 su ürünleri kooperatifi ve 4 su ürünleri kooperatif birliği, 1980 yılında 227 su ürünleri kooperatifi 6 kooperatif birliği ve 14.750 üyesi (Anon, 1982) var iken bu rakam 1989 yılında 421 kooperatif, 8 kooperatif birliğine ulaşmıştır (Çıkmın ve Elbek 1991, Akyol ve ark. 2006). Günümüzde ise 2009 verilerine göre çalışır durumda olan 528 adet su ürünleri kooperatifi ve 28.455 ortağı, 14 kooperatif bölge birliği, 1 kooperatif merkez birliği bulunmaktadır (Anon, 2009b).

Su ürünleri kooperatiflerinde ülke genelinde görülen artışa paralel olarak İstanbul ilinde de su ürünleri kooperatiflerinde yıllar itibariyle artışlar kaydedilmiştir. Timur ve Doğan (2003) de yaptıkları bir çalışmada İstanbul'da çalışır durumda 34 kooperatifin olduğunu rapor etmişlerdir. Günümüzde 2009 yılı verilerine göre ise İstanbul, sahip olduğu 50 adet su ürünleri kooperatifi ile Marmara Bölgesi'ndeki toplam su ürünleri kooperatiflerinin yaklaşık % 33.6'sını, Türkiye'dekilerin ise yaklaşık % 9.5'ini üye sayısı bakımından da %13.3'ünü barındırmaktadır (Anon, 2008a). İstanbul da denizel ortamda avcılık yapan 3.793 adet balıkçı 50 adet birim kooperatif altında örgütlenmişlerdir. Bununla birlikte, bu kooperatiflerin toplam 2.672 üyesi bölgede faaliyet gösteren iki ayrı bölge birliğini kurmuşlardır (Anon, 2010).

İstanbul iline bağlı kooperatiflerin ve kooperatiflere üye olan balıkçılar üzerinde araştırma yaparken ve sosyo-ekonomik özelliklerini ortaya koyarken Marmara Bölgesi ve İstanbul şehrinin de sosyo-ekonomik yapısı dikkate alınmalıdır. Marmara Bölgesi özellikle İstanbul şehri eğitim, sanayi, bilimsel ve sosyal yaşam standardının yüksek olması nedeniyle Türkiye'de en yoğun nüfusa sahip (350 kişi/km²) olduğu bilinmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2007 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun 70 milyon ve Marmara Bölgesi nüfusunun yaklaşık olarak 21 milyon, İstanbul ilinin nüfusu ise 12 milyon olduğu belirtilmiştir. Nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye nüfusunun % 17.8'ini bu ilimiz oluşturmaktadır (Anon, 2008a). Ayrıca Türkiye'de üretilen toplam su ürünleri üretiminin % 7.2'lik kısmı da İstanbul balık halinde pazarlanmaktadır (Timur ve Doğan, 2009)

Bu çalışmada, su ürünleri kooperatif sayısı ve üye balıkçı açısından ülkemizin en önemli merkezlerinden olan İstanbul ilinde faaliyet gösteren kooperatiflerin yönetsel sorunları, diğer paydaşlarla aralarındaki sorunlar, avladıkları balıkların pazarlama sorunları, balıkçıların sosyo-ekonomik alandaki sorunları ile balıkçılık yönetimi içerisindeki yerinin neler olabileceği araştırılacaktır. Yapılan çalışma sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda kıyı balıkçılığı yapan kooperatiflerin özelliklerinin ve sosyo-ekonomik yapılarının bilinmesi karar vericiler ile bu konuda çalışanlara bir ışık tutacaktır.

Materyal ve Metot

Bu çalışma, balıkçılığın önemli merkezlerinden biri olan İstanbul İlinde gerçekleştirilmiştir. İstanbul, Türkiye toplam balıkçı ruhsat sayısının %11,6'sını balıkçı gemisinin de %8,8'ini oluşturmaktadır (Anon, 2008a). Ayrıca ülkemizde bulunan 528 adet su ürünleri kooperatifinin %9.5'ini, üye sayısının da %13.3'ünü barındırmaktadır (Anon, 2009b). İstanbul ilinde 28 Avrupa yakası 22 Anadolu yakasında olmak üzere toplam 50 kooperatif bulunmaktadır. Bunlardan Marmara Denizi kenarındaki ilçelerde (Adalar 4, Kadıköy 4, Kartal 1, Maltepe 1, Pendik 1, Tuzla 1, Üsküdar 3) kurulu 15 adet kooperatif çalışma kapsamı içerisine alınmıştır (Şekil 1). Çalışmanın amacına uygun hazırlanan anket kooperatif başkanı, yönetim kurulu üyesi ve tekne sahibi balıkçılarla yüz yüze görüşülerek uygulanmıştır. Ankette balıkçıların kullandıkları teknelerin fiziksel, teknik özellikleri ile balıkçıların sosyo-ekonomik yapılarını ortaya koyan sorular hazırlanmıştır. Balıkçıların yaşı, medeni hali, öğrenim düzeyi, çocuk sayısı, hane halkı nüfusu, ev ve otomobil mülkiyeti, sosyal güvenlik durumları, balıkçılık tecrübeleri, mesleği seçme nedenleri ve çalışma koşulları gibi sosyo-ekonomik özelliklerinin tespitine yönelik veriler işlenmiştir. Veriler 2007-2008 yılları av sezonunda saha araştırması tamamlandıktan sonra bilgisayar ortamına aktarılmış ve Microsoft Excel ortamında işlenerek analiz edilmiştir.



Şekil 1. Çalışmanın yapıldığı kooperatiflerin yeri

Figure 1. Study site of the co-operatives

Bulgular ve Tartışma

Bu çalışmada İstanbul da kurulu 50 su ürünleri kooperatifinden Marmara Denizi Anadolu yakasındaki ilçelerde faaliyet gösteren 15 kıyı balıkçılığı yapan kooperatif ve kooperatif üyesi olan tekne sahibi balıkçılar çalışma kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir. Araştırılan kooperatiflerin bağlı buldukları ilçe, kooperatifin adı, kuruluş yılı, üye sayısı ve tekne sayıları (Tablo 1)'de verilmiştir. İncelenen kooperatiflerden en eskisi 1978 yılında kurulan S.S. Adalar Su Ürünleri Kooperatifi, en yeni kurulan kooperatif ise 2007 yılında kurulmuş S.S. Caddebostan Su Ürünleri Kooperatifinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada 15 kooperatifin başkanları, yönetim kurulu üyeleri ve anketlere olumlu yanıt veren 167 balıkçı değerlendirmeye alınıp analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında değerlendirilen on beş kooperatiften %60.0'ı (9) üst birliğe üye geri kalan %40'ı (6) kooperatifin ise üye olmadığı tespit edilmiştir. İstanbul genelinde faaliyet gösteren kooperatiflerin %72.0'si bölgede faaliyetini sürdüren bir üst birliğe üye olurken, %28.0'i ise üst birliğe üye değildirler (Anon, 2010). İncelenen kooperatiflerin % 20.0'sinin kendilerine ait balık satış yerleri olup yakaladıkları balıkları burada sattıkları saptanmıştır. Ege kıyılarında yapılan benzer bir çalışmada su ürünleri kooperatiflerinin %44'ü, Kuzey Akdeniz su ürünleri kooperatiflerinin ise sadece %10'u pazarlama faaliyeti yürütmektedir (Ünal ve ark., 2009c). Bu da su ürünleri kooperatiflerinin etkin bir pazarlama sistemine ve fiziki olarak soğuk hava depolarına sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Kooperatiflerle ilgili genel bilgiler verildikten sonra bulgular çalışmanın amacı doğrultusunda kıyı balıkçılığı yapılan teknelerin fiziksel ve teknik özellikleri, balıkçıların sosyo-ekonomik yapıları ve balıkçılık faaliyetinin ekonomik analizi gibi üç ayrı aşamada değerlendirilmiştir. Kooperatif üyesi balıkçıların av esnasında kullandıkları araçların teknik ve fiziksel özellikleri (Tablo 2)'de, balıkçıların demografik özellikleri (Tablo 3)' de sosyal ve ekonomik özellikleri de (Tablo 4)'de verilmiştir.

- Av araçlarının teknik ve fiziksel özellikleri: Kıyı balıkçılığı faaliyetinde bulunan balıkçıların

kullandıkları av araçlarının teknik ve fiziksel özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Avcılıkta kullandıkları araçlar tekne, olta ve ağlardan oluşmaktadır. Tekneler küçük olduğundan ve kıyından fazla açılmadıklarından teknelerin avcılık aletleri (pusula, telsiz, sonar v.b) açısından yetersiz oldukları görülmüştür. Avcılıkta kullanılan teknelerin boyları 6-12 metre arasında değişiklik göstermekte ve % 68.9 oranı ile 6.0-7.9 metre boyağıdaki tekneler çoğunluğu oluşturmaktadır. En küçük boyağıdaki tekneler % 4.7, 12 metre ve üzerindeki tekneler ise % 6.6 ile yer almaktadır. Tekne yaşlarının 2 ile 40 yıl arasında değiştiği tespit edilmiştir. Avlama teknelerinin yaşları % 23.4'lük en yüksek oranda 21 yaş ve üzerindeki teknelerden oluşmaktadır.

Avcılıkta kullanılan teknelerin hepsi motorlu teknelerden oluşmaktadır. Motor güçleri açısından değerlendirildiğinde, motor güçlerinin 5.0-185 Hp arasında değiştiği ve % 45.5'lik oranla 6.0-10 Hp gücündeki teknelerin en yüksek oranda yer aldıkları görülmüştür (Tablo 2). Balıkçılıkla uğraşanların % 61.7'si sadece olta balıkçılığı yapmaktadırlar. Avcılık yapan balıkçıların sahip oldukları av araç ve gereç donanımlarına bakıldığında en önemli araçların tekne, olta ve ağ takımlarından oluştuğu tespit edilmiştir.

- Balıkçıların sosyo-ekonomik özellikleri: Balıkçıların demografik özellikleri (Tablo 3) de, sosyal ve ekonomik özellikleri ise (Tablo 4) de verilmiştir. Balıkçıların yaşlarının 20-85 arasında değiştiği, % 98.8'inin erkek balıkçılardan oluştuğu, % 87.4'ünün evli ve % 12.6'sının ise bekar olduğu tespit edilmiştir. Balıkçılık yapanların % 44.3'ü sadece balıkçılıkla uğraşmakta % 55.7'si ise balıkçılık dışında başka işi olan ve emekli olduktan sonra balıkçılık yaptıkları görülmüştür. Bu oran İzmir İli su ürünleri kooperatiflerinde %66 (Ünal ve ark., 2008), Ege Bölgesi su ürünleri kooperatiflerinde ise %54.1 (Ünal ve ark., 2009c) olarak rapor edilmiştir. Balıkçıların yaş dağılımları % 34.1'lik oranla 50-59 yaş arasında ilk sırada yer almaktadır. Bunu % 20.3 ile 60-69, % 19.2 ile 40-49 yaş arasındaki balıkçılar takip etmekte en küçük oranı ise % 3.6 ile 20-29 ve % 4.2 ile de 80 yaş ve üzerinde olan balıkçıların oluşturduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 1. Su ürünleri kooperatiflerinin kuruluş yılları, üye ve tekne sayıları**Table 1.** Year of foundation, member and boat number of fishery co-operatives

No	Kooperatifin İlçesi	Kooperatif Adı	Kuruluş Yılı	Üye Sayısı	Tekne Sayısı
1	Adalar	Adalar Su Ürünleri	1978	35	31
2	Adalar	Burgazada Su Ürünleri	1997	58	25
3	Adalar	Büyükada Su Ürünleri	1995	65	30
4	Adalar	Kınalıada Su Ürünleri	1979	96	50
5	Kadıköy	Kadıköy Su Ürünleri	1982	171	80
6	Kadıköy	Caddebostan Su Ürünleri	2007	26	23
7	Kadıköy	Bostancı Su Ürünleri	1988	30	28
8	Kadıköy	F. Bahçe, Feneryolu, Su Ürünleri	2002	28	25
9	Kartal	Kartal Su Ürünleri	1985	95	70
10	Maltepe	Küçükyalı Su Ürünleri	1999	28	30
11	Pendik	Pendik Su Ürünleri	1979	69	68
12	Tuzla	Tuzla Su Ürünleri	1995	61	70
13	Üsküdar	Hekimbaşı, Kuleli Su Ürünleri	2003	58	50
14	Üsküdar	Üsküdar Su Ürünleri	1982	76	45
15	Üsküdar	Selimiye Mahallesi Su Ürünleri	2003	60	55
-	Toplam	-	-	956	680

Tablo 2. Av araçlarının teknik ve fiziksel özellikleri**Table 2.** Characteristics of techniques and physical fishing gears

Tekne Özellikleri	Adet	Yüzde %
Boyu (Metre)		
5,0-5,9 Metre	8	4.7
6,0-7,9 Metre	115	68.9
8,0-9,9 Metre	18	10.8
10,0-12,0 Metre	15	9.0
12,0 Metre ve üstü	11	6.6
Motor Gücü (HP)		
1,0-5,0 Hp	4	2.4
6,0-10,0 Hp	76	45.5
11,0-15,0 Hp	22	13.2
16,0-20,0 Hp	14	8.4
21,0- ve üzeri Hp	51	30.5
Yaş Dağılımı		
1-5 yaş	32	19.1
6-10 yaş	31	18.6
11-15 yaş	37	22.2
16-20 yaş	28	16.7
21- ve üzeri	39	23.4
Av Araçları ve Balıkçılık Uğraşları		
Olta	103	61.7
Olta-Ağ	64	38.3
Balıkçılık Yapanların Oranı		
Emekli veya başka işi olan	93	55.7
Sadece balıkçı	74	44.3

Balıkçıların eğitim düzeyleri incelendiğinde okuma yazma bilmeyenlerle üniversite mezunu arasında değiştiği tespit edilmiştir. En yüksek

oranda % 40.1'inin ilkokul,% 17.4'ünün ortaokul, % 26.3'ünün lise ve % 10.2'sinin de üniversite mezunu oldukları saptanmıştır. Balıkçı eşlerinin

öğrenim durumları incelendiğinde ise % 0.7'sinin okuma bilmediği, % 1.4'ünün okuyamaz, % 45.9'unun ilkökul, % 21.2'sinin ortaokul, % 23.3'ünün lise ve % 7.5'inin ise üniversite eğitimi aldıkları tespit edilmiştir. Balıkçıların eşlerinin % 63.7'lik oranda çalışmadıkları sadece balıkçının kazancıyla geçimlerini sağladıkları görülmüştür (Tablo 3).

Sosyo-ekonomik araştırmalarda en önemli etkenlerden biri çalışanların mesleki nitelikleridir. Ege Bölgesi'nde yapılan bir çalışmada balıkçıların % 2.30'u okur-yazar, % 62.82'si ilkökul, % 17.24'ü ortaokul, % 10.73'ü lise ve % 1.53'ü ise üniversite mezunu olduğu rapor edilmiştir (Çeliker ve ark., 2008). Karadeniz Bölgesi'nde yapılan diğer bir çalışmada balıkçıların % 2.27'si okur-yazar, % 58.44'ü ilkökul, % 14.94'ü ortaokul, % 20.78'i lise ve % 3.57'si üniversite eğitime sahip oldukları belirtilmiştir (Çeliker ve ark., 2006). Tekirdağ ilinde yapılan başka bir araştırmada ise tekne sahiplerinin % 64.7'si ilkökul, % 22.2'si ortaokul, % 13.1'i lise eğitime sahip oldukları belirtilmiştir (Güngör ve ark., 2007). Orta Karadeniz Bölgesi'nde yapılan bir çalışmada balıkçıların % 66'sının ilkökul, % 15'i ortaokul, % 18'i lise, % 1'i üniversite ve okur-yazar olmayanın bulunmadığı rapor edilmiştir (Yücel, 2006). Akdeniz Bölgesi'nde Hatay da yapılan bir araştırmada balıkçıların % 7'si ilkökul, % 53'ü orta dereceli okul % 26'sı lise ve % 14'ünün ise üniversite eğitime sahip oldukları bildirilmiştir (Şahinler ve ark., 2005). İzmir İli su ürünleri kooperatifleri ve sorunları ile ilgili yapılan bir çalışmada kooperatif üyesi balıkçıların % 92'si ilkökul veya ortaokul, % 8'i lise düzeyinde eğitim aldıkları belirtilmiştir (Ünal ve ark, 2008). İstanbul da yapılan bu araştırmada, balıkçıların eğitim düzeyleri okuma yazma bilmeyenlerle üniversite mezunları arasında değiştiği görülmüştür (Tablo 3). Araştırmamız kapsamındaki balıkçıların eğitim durumları ile diğer yapılan bu tür araştırmaların sonuçları arasında genel olarak bir benzerlik görülmüştür.

Yapılan çalışma ile karşılaştırma açısından Marmara Bölgesi nüfusunun eğitim-öğretim durumu incelendiğinde; okuma-yazma bilen, ilköğretim-ortaokul mezunu, lise ve üniversite mezunu olanların toplam nüfusa oranı yaklaşık olarak sırasıyla % 87.2, % 49, % 15 ve % 7.5 düzeylerinde rapor edilmiştir (Anon, 2001b; Anon, 2008b). Araştırmamızın sonuçları (Tablo 3) ile Marmara Bölgesi'nin genel eğitim

göstergeleri arasında bir benzerlik olduğu görülmüştür.

Evli balıkçıların aile başına düşen çocuk sayısına bakıldığında her aileye ortalama 2.21 adet çocuk düştüğü ve % 53.8 ile 2 çocuklu balıkçıların ilk sırada yer aldıkları görülmektedir (Tablo 3). Çocukların % 52.2'si erkek, % 47.8'i de kızlardan oluşmaktadır. Balıkçı çocuklarının eğitim durumları incelendiğinde, % 3.6'sı okul öncesi % 26.8'i orta öğretim, % 39.4'ü lise çağında ve % 30.2'si üniversitede okuyanlardan oluştuğu tespit edilmiştir (Tablo 3).

Günümüz ekonomik koşullarında çalışanların yaşamlarında önemli rol oynayan sosyal güvenlik durumları incelendiğinde balıkçıların % 74.9 sosyal güvencesinin olduğu belirlenmiştir. Balıkçılığı seçme nedenleri sorulduğunda % 44.3'ünün işsizlikten, % 17.3'ünün aile bütçesine katkı sağlamak amacıyla, % 15.0'inin hobi ve % 14.4'ünün de baba mesleği olduğu için seçtikleri görülmüştür (Tablo 4). Çalışanlar açısından sosyo-ekonomik yapının önemli bir göstergesi olan ev ve otomobil sahibi olma durumlarına bakıldığında sırasıyla % 67.1 ve % 16.8 olarak hesaplanmıştır. Deniz ve göllerde avcılık yapan balıkçıların ev sahibi olma oranları farklı araştırmalarda % 73.33-83.33 değerleri arasında değiştiği rapor edilmiştir (Ünal, 2003; Doğan, 2009). İzmir ili su ürünleri kooperatifleri ile yapılan çalışmada kooperatife üye balıkçıların % 67'sinin konut sahibi oldukları rapor edilmiştir (Ünal ve ark, 2008). Aynı şekilde önemli sosyal statülerden biri de çalışanların sosyal güvenlik durumlarıdır. Araştırmamızın sonuçları incelendiğinde balıkçıların büyük bir çoğunluğunun (% 74.9) bir sosyal güvenceye sahip oldukları kaydedilmiştir (Tablo 4). Benzer araştırmalarda, avcılık yapan balıkçıların yaklaşık olarak % 73 oranında sosyal güvenceye sahip oldukları bildirilmiştir (Çeliker ve ark., 2006; Çeliker ve ark., 2008; Doğan, 2009; Uzmanoğlu ve Soylu, 2006). İzmir ili su ürünleri kooperatifleri ile yapılan farklı bir çalışmada ise kooperatife üye balıkçıların % 59'unun sosyal güvenceye sahip oldukları rapor edilmiştir (Ünal ve ark, 2008). Araştırmamızın sonuçları ile yukarıda belirtilen araştırmaların sonuçları karşılaştırıldığında kıyı balıkçılığı yapan balıkçıların daha düşük oranda ev ve otomobil sahibi olduğu ve benzer oranda ise bir sosyal güvenceye sahip oldukları görülmüştür.

Tablo 3. Kooperatif üyesi balıkçıların demografik özellikleri**Table 3.** Demographic characteristics of the fishery co-operatives members

Balıkçıların Demografik Özellikleri	Adet	Yüzde (%)
Cinsiyet durumu		
Erkek	165	98.8
Kadın	2	1.2
Yaş grupları		
20-29 Yaş	6	3.6
30-39 Yaş	19	11.4
40-49 Yaş	32	19.2
50-59 Yaş	57	34.1
60-69 Yaş	34	20.3
70-79 Yaş	12	7.2
80 Yaş ve üzeri	7	4.2
Medeni hali		
Bekar	21	12.6
Evli	146	87.4
Eşlerin çalışıp çalışmama durumu		
Eş Çalışıyor veya Emekli	53	36.3
Eş Çalışmıyor	93	63.7
Çocuk sayısı		
1	27	18.6
2	78	53.8
3	22	15.2
4	9	6.2
5	4	2.8
6	5	3.4
Balıkçıların Öğrenim durumu		
Okuma yazma bilmiyor	4	2.4
Okur-yazar	6	3.6
İlkokul	67	40.1
Ortaokul	29	17.4
Lise	44	26.3
Üniversite	17	10.2
Balıkçı eşlerinin öğrenim durumu		
Okuma yazma bilmiyor	1	0.7
Okur-yazar	2	1.4
İlkokul	67	45.9
Ortaokul	31	21.2
Lise	34	23.3
Üniversite	11	7.5
Balıkçı çocuklarının öğrenim durumu		
Okul öncesi	12	3.6
İlkokul	38	11.3
Ortaokul	52	15.5
Lise	132	39.4
Üniversite	101	30.2

-Balıkçılık faaliyetinin ekonomik analizi: İncelenen kooperatiflere üye olan balıkçılar kıyı balıkçılığı yaptıklarından av yasağı uygulanmamaktadır. O nedenle avcılık meteorolojik şartlara bağlı olarak yıl boyunca devam etmektedir. Balıkçılıkta av sürelerinin 30 ile 320 gün arasında değiştiği ve % 26.3'le en yüksek oranda 8 (240 gün) ay olduğu saptanmıştır. Balıkçıların av esnasında yakaladıkları balık miktarları değişiklik arz etmektedir. Avlanan balıklar ise iskorpit (*Scorpaena scrota* L., 1758), istavrit (*Trachurus trachurus* L., 1758), izmarit (*Maena smaris* L., 1758), kalkan (*Psetta maxima* L., 1758), karagöz (*Diplodus vulgaris* E. Geoffroy St. Hilaire, 1817), kefal (*Mugil cephalus* L., 1758), kırlangıç (*Trigla lucerna* L., 1758), ispendek-levrek (*Dicentrarchus labrax* L., 1758), çinekop-lüfer (*Pomatomus saltator* L., 1766), mezgit (*Merlangius merlangus* Nordmann, 1840), palamut-torik (*Sarda sarda* Bloch, 1793), sardalya (*Sardinella aurita* Val., 1847), tekir (*Mullus surmeletus* L., 1758), zargana (*Belone belone* L., 1761), türlerinden oluşmaktadır. Balıkçıların yakaladıkları balıkları satış şekillerinin sırasıyla % 21.6'sı kabzımal, % 29.3'ü kooperatif aracılığıyla ve % 49.1'i ise perakende olarak sattıkları tespit edilmiştir. Tekirdağ ilinde yapılan bir çalışmada balığın % 55'i komisyonculara, % 23'ü konserve fabrikalarına, % 12'si kooperatif ve birliklere, % 9'u seyyar satıcı ve direkt tüketiciye pazarlandığını bildirmişlerdir (Güngör ve ark., 2007).

Balıkçılık faaliyetlerinin sonuçlarına bakıldığında, balıkçıların brüt hasılasının sezon içerisinde avladıkları balık miktarına göre değişmektedir. Sağlıklı kayıtlar tutulmadığından yıl içerisinde ne kadar balık avladıkları tespit edilememiştir. Balıkçılar ticari üretim yaparken kullandıkları aktif sermaye tekne ve av araç-gereç sermayesi olarak bulunmuş ve o şekilde incelenmiştir. Kıyı balıkçılığında en önemli av araç ve gereçleri tekne, olta ile ağ takımından oluşmaktadır. Çalışma süresi içerisinde av araçlarından teknelerin sermayesi 3.000 TL ile 40.000 TL arasında, olta takımlarının sermayesi 150-1.500 TL, ağların da özelliklerine göre 2.000 TL ile 6.500 TL arasında değiştiği tespit edilmiştir. Sermaye yapıları kullanılan av araç ve gereçlerinin özelliklerine göre değişmekte olup sermayenin % 58.3'ünü tekne sermayesi % 41.7'sini ise av araç-gereç sermayesi oluşturmaktadır. Çalışma sezonu içerisinde balıkçıların toplam giderlerinin % 10.5'ini mazot giderleri oluşturmaktadır.

Araştırmada, gösterilen tablolar dışında bazı bulgular değerlendirilmiş ve aşağıda sunulmuştur. Yapılan çalışmada balıkçıların tamamının bir kooperatife üye oldukları ve % 56.3'ünün kooperatif çalışmalarından memnun oldukları görülmüştür. Ege Bölgesi su ürünleri kooperatiflerinin başarı ve başarısızlıkları üzerine yaptıkları çalışmada üyelerin kooperatif hizmetlerinden memnun olduklarını ve kooperatiflerin bir çoğunun başarılı kabul edilebileceklerini vurgulamışlardır (Ünal ve ark., 2009a). Yapılan bu çalışmada kooperatiflerin daha faal ve balıkçının sorunlarını çözmede daha aktif olmalarını beklemektedirler. Balıkçıların hane halkı nüfusunun 1-7 kişi olduğu ve en yüksek oranda % 30.5 ile 4 kişi oldukları belirlenmiştir. Balıkçılık yapanların ekonomik kazanımlarının yetersiz ve giderlerinin yüksek olduğu hesaplanmıştır. Balıkçıların toplam giderlerinin en büyük kısmını (%33.6) kira giderleri oluşturmaktadır. Kira giderlerini %10.6'sını gıda, %12.6'sını eğitim, %9.5'ini giyecek, %10.5'ini mazot, % 4.8'ini sağlık ve %18.9'unu ise diğer harcamalar takip etmektedir. Araştırma sahasında avcılık yapanlara balıkçılığın geçmişi ve geleceği ile ilgili görüşleri sorulduğunda, % 70.0'i eskiden daha iyi olduğu geçimlerini kolaylıkla sağladıkları, geleceğin ise çok net olmadığını vurgulamışlardır. Marmara Denizi Tekirdağ ilinde yapılan bir çalışmada meslektenden memnuniyetleri % 53.7'lik oranla memnun oldukları rapor edilmiştir (Güngör ve ark., 2007). Yapılan çalışmamızda bu oran % 56.3 olarak bulunmuştur. Bu sonuç diğer bulgularla benzerlik oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmada incelenen kooperatiflerin tamamının küçük ölçekli balıkçılık yaptıkları, su ürünleri konusunda yeteri kadar kayıt tutmadıkları ve veri eksikliğinin olduğu görülmüştür. Kooperatifler ve üyeleri küçük ölçekli balıkçılık yaptıklarından hemen hemen tamamı düşük gelire sahip, aidatlarını bile düzenli toplayamayan, pazarlama faaliyetleri oldukça yetersiz düzeydedir. Bu da kooperatiflerin balıkçılık yaparken çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını göstermektedir. Yakaladıkları balıkları pazarlarken kooperatiflerin ve üyelerin yeterli organize olmadıklarından ürünlerini kooperatiflerin oluşturduğu pazarlama kanalıyla değil de daha çok bireysel pazarladıkları (% 49.1), soğuk hava depolarının olmadığı, çoğunun balık satış yerinin olmadığı (% 80.0), belediyelerle balık satış yerlerinde sıkıntıları olduğu görülmüştür. Ege Bölgesi'nde yapılan bir çalışmada kooperatiflerin sorunlarının %38.6'sının vergi sisteminden,

%75.4'ünün yasa dışı balıkçılıktan, %29.8'inin balıkçılar arasındaki çatışmalardan, %64.9'unun pazarlama probleminden, %68.4'ünün sınırlı mali kaynaklardan olduğunu bildirmektedirler (Ünal ve ark., 2009b). İncelenen kooperatifler üye sayısı bakımından yeterli çoğunluğa ulaşsa bile üst birliğe kayıt olma bilincine tam sahip olmadıkları ve aidatlarını ödeme konusunda zorluk çektiklerini ifade etmişlerdir. Ele alınan kooperatiflerin % 53.3'ü bir üst birliğe üye iken % 46.7'si üyeliğin kendi kooperatiflerine bir fayda sağlayama-

yacağı inancındadırlar. Yapılan çalışmada kooperatiflerin hem yasal mevzuattan hemde buldukları bölgenin yoğun yerleşim yeri ve rantın yüksek olmasından rahatsız oldukları gözlemlenmiştir. Kooperatifler özellikle yerel belediyelerle sıkıntılar yaşamakta olduklarını ifade etmişlerdir. Teknelerinin bağlı olduğu çekek yerlerinin balıkçılık işi dışındaki teknelerin işgalinde olduğunu bu yüzden de aralarında anlaşmazlıkların yaşandığını ifade etmektedirler.

Tablo 4. Kooperatif üyesi balıkçıların sosyal ve ekonomik özellikleri

Table 4. Social and economic characteristics of the fishery co-operatives members

Çalışanların sosyal ve ekonomik yapıları	Adet	Yüzde (%)
Sosyal güvenlik durumu		
Sosyal güvencesi olanlar	125	74.9
Sosyal güvencesi olmayanlar	42	25.1
Sosyal güvenlik kurumları		
Bağ-Kur	11	6.6
Emekli	93	55.7
Emekli sandığı	7	4.2
Güvencesi olmayan	42	25.1
SSK	14	8.4
Meslek tecrübeleri		
1-10 Yıl	25	15.0
11-20 Yıl	31	18.5
21-30 Yıl	52	31.1
31-40 Yıl	27	16.2
41 ve Üzeri	32	19.2
Balıkçılığı seçme nedeni		
Aile bütçesine katkı	29	17.3
Baba mesleği	24	14.4
Deniz kenarında ikamet	15	9.0
Hobi	25	15.0
İşsizlik	74	44.3
Ev mülkiyeti		
Ev sahibi	112	67.1
Kiracı	55	32.9
Otomobil mülkiyeti		
Otomobili olan	28	16.8
Otomobili olmayan	139	83.2

Sonuç

Türk balıkçılık sektörünün örgütlü bir sektör olması için su ürünleri kooperatiflerinin organizasyonunun iyi yapılması gerekir. Var olan kaynaklarımızdan daha verimli ve ekonomik olarak yararlanabilmek için bilinçli, eğitilmiş, çevreye

duyarlı ve balıkçılık yönetimini bilen balıkçıların olması gerekir. Bu da kooperatiflerin daha sorunsuz, verimli, aktif hale getirilip yetkilerinin artırılması ile sağlanacaktır. Balıkçılıkta sübvansiyon, pazarlama, rekabet, fiyat, koruma, kontrol, gözetim, istatistik, örgütlenme gibi konularda köklü değişikliklere gidilmesi gerekmektedir.

Yeni oluşturulacak politikaların uygulanması, iyi işleyen bir kooperatif, sektör, üniversite ve bakanlık ilişkisiyle sağlanabilir. Ayrıca balıkçılık yapanların sosyo-ekonomik yapılarının istenilen düzeyde olmadığı bir gerçektir. Üretimin daha sağlıklı ve çevreye duyarlı balıkçılığın olabilmesi için daha iyi sosyo-ekonomik koşulların yaratılması ve yeterli sayıda nitelikli mesleki eğitime sahip örgütlü bireylerin oluşturulması gerekmektedir.

Sonuç olarak, İstanbul ili Anadolu yakasında kurulmuş ve kıyı balıkçılığı yapan kooperatiflerin sorunları ortak ve hepsi birbirine benzemektedir. Sorunların başında kooperatiflerin avladıkları balıkları satabilecekleri balık satış yerleri yoktur. Ayrıca teknelerinin bulunduğu balıkçı barınaklarının kiralarından yakınmaktadırlar. Üyeler arasında yeterince örgüt bilinci olmadığından yerel yönetimlerle ve bakanlıkla sorunlar yaşamaktadırlar. Bu problemlerin çözümü için sağlıklı ve süreklilik arz eden bir kooperatif sistemin etkin bir şekilde yürütülmesine ihtiyaç vardır. Öncelikle kooperatiflerin hedeflerinin ve projelerinin sürdürülebilir olması gerekmektedir. Kooperatiflerin pazarlama, eğitim ve balıkçıların maddi olarak güçlenebilmesi için tarımsal örgütlenmeye önem vermeleri gerekir. Kooperatif yönetiminin daha eğitilmiş ve işi bilen üyelere oluşturulması, en önemlisi ise kooperatiflerin gelirlerini arttırıcı yasal düzenlemelerin yapılarak kredi verilmesi, balık satış yerlerinin kurulması ve kooperatif üyeliğine önem verilerek sorunların birlikte çözümlenmesi teşvik edilmelidir.

Kaynaklar

- Akyol, O., Ceyhan, T., Ünal, V., (2006). Marmara Bölgesi Su Ürünleri Kooperatif ve Derneklerinin Lüfer Balıkçılığındaki Roller. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Su Ürünleri Dergisi*, **23**(3-4): 379-383.
- Anonim, (1982). *1980 Yılı Türkiye Su Ürünleri Kooperatif ve Birlikleri Araştırması*. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Ürünleri Daire Başkanlığı Yayın No: 11 Ankara, 40 s
- Anonim, (2001a). *Su Ürünleri ve Su Ürünleri Sanayi. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara, 142 s.
- Anonim, (2001b). Türkiye İstatistik Kurumu <http://nkg.tuik.gov.tr/goster?aile=3>, erişim 06.08.2009
- Anonim, (2008a). Türkiye İstatistik Kurumu http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=945, erişim, 05.08.2009.
- Anonim, (2008b). Türkiye İstatistik Kurumu <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.d?o?id=3894>, erişim, 05.08.2009
- Anonim, (2009a). İstanbul Tarım İl Müdürlüğü Kayıtları
- Anonim, (2009b). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, <http://www.tedgem.gov.tr/takooperatif.htm>, erişim, 12.09.2009
- Anonim, (2010). Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği. <http://www.surkoop.org/bolgeayrinti.asp?id=136>, erişim, 10.05.2010
- Arısoy, S., (1974). Türkiye Su Ürünleri Kooperatifleri Hareketinin Stratejisi Ne Olmalı? II. *Balık ve Balıkçılık*, **22**(4): 23-25.
- Çeliker, S. A., Korkmaz, Ş.A., Dönmez, D., Gül, U., Demir, A., Genç, Y., Kalkanlar, Ş., Özdemir, İ., (2006). *Karadeniz Bölgesi'nde Su Ürünleri Avcılığı Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Analizi*. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Ankara.
- Çeliker, S. A., Korkmaz, Ş.A., Demir, A., Gül, U., Dönmez, D., Özdemir, İ. Kalkanlar, Ş., (2008). *Ege Bölgesi'nde Su Ürünleri Avcılığı Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Analizi*. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Ankara.
- Çıkin, A., Elbek, A.G., (1991). AT'da ve Türkiye'de Su Ürünleri Kooperatifleri. *Eğitiminin 10. yılında Su Ürünleri Sempozyumu*. 12-14 Kasım, İzmir, 751 s.
- Doğan, K., (2009). İznik Gölü (Bursa) Gümüş Balığı Avcılığı Yapan Tekne Sahibi Balıkçıların Sosyo-Ekonomik Analizi. *Journal of FisheriesSciences.com*, **3**(1): 58-67. [doi:10.3153/jfscom.2009009](https://doi.org/10.3153/jfscom.2009009)
- Emil, T., Onat, S., (2008). Dünyada Türkiye ve İstanbul. İstanbul Ticaret Odası Yayın No. 2008-32. 52s.
- Güngör, G., Özen, S.Ş., Güngör, H., (2007). Marmara Denizi Balıkçılığının Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Deniz Ürünleri Pazarlaması: Tekirdağ İli Sahil Şeridi Örneği.

- Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, **4**(3): 311-325.
- Koçel, T., (1971). Balıkçılık ve Kooperatifleşme. *Balık ve Balıkçılık*, **19**(3):23-27.
- Şahinler, S., Can, M.F., Görgülü, Ö., İğne, K. D. (2005). Samandağ İlçesinde (Hatay) Balıkçılığın Genel Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi, Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, **17**(4): 605-611.
- Timur, M., Doğan, K. 2003. A Model Study on The Role of İstanbul Fish Co-operatives at Turkish Fishery. *Turkish Journal of Marine Sciences*, **9**(1): 68-80.
- Timur, M., Doğan, K. 2009. *İstanbul Balık Hali'nin Pazarlama ve Satış Durumu*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Sektörel Yayınlar, Yayın No. 2009-13, 86 s.
- Uzmanoğlu, M.S, Soylu, M., (2006). Karasu (Sakarya) Bölgesi Deniz Balıkçılarının Sosyo-Ekonomik Yapısı, *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, **23**(1-3): 515-518.
- Ünal, V., (2003). Yarı Zamanlı Küçük Ölçekli Balıkçılığın Sosyo-Ekonomik Analizi, Foça (Ege Denizi). *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, **20**(1-2): 165-172.
- Ünal, V., Yercan, M., (2006). Türkiye'de Su Ürünleri Kooperatifleri ve Balıkçılar İçin Önemi. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, **23**(1-2): 221-227.
- Ünal, V., Tokaç, A., Z. Tosunoğlu., Akyol, O., Özbilgin, H., Göncüoğlu, H., (2008). İzmir ili su ürünleri kooperatifleri ve sorunları, *Türkiyenin Kıyı ve Deniz Alanları VII. Ulusal Kongresi. Türkiye Kıyıları 08 Kongresi Bildiriler Kitabı* 27-30 Mayıs, Ankara, L. Balas (Editör),377-385.
- Ünal, V., Güçlüsoy, H., Franquesa, R., (2009a). A comparative study of success and failure of fishery cooperatives in the Aegean, *Turkey. Journal of Applied Ichthyology*, **25**: 394-400.
[doi:10.1111/j.1439-0426.2009.01241.x](https://doi.org/10.1111/j.1439-0426.2009.01241.x)
- Ünal, V., Yercan, M., Güçlüsoy, H., Göncüoğlu, H., (2009b). A better understanding of fishery cooperatives in the Aegean, *Turkey, Journal of Animal and Veterinary Advances*, **8**(7): 1361-1366.
- Ünal, V., Göncüoğlu, H., Yercan, M., (2009c). Ege Kıyıları Su Ürünleri Kooperatifleri, *Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği Yayınları, Yayın No:1* ISBN:978-605-60880-0-1, Ankara, 131 s
- Yücel, Ş., (2006). Orta Karadeniz Bölgesi Balıkçılığı ve Balıkçıların Sosyo-Ekonomik Durumu. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, **23**(1-3): 529-532.